

Tarik Ramadan

nga angl. mr. Rejhan Neziri

IMIGRIMI, INTEGRIMI DHE POLITIKA E BASHKËPUNIMIT*

- Muslimanët e Evropës i gjejnë vend vetvetes -

Përmbledhje

Imigrantët janë të mirëseardhur kur nevojitet puna e tyre, mirëpo refuzohen sapo të ndjehen pasojat e ndonjë krize ekonomike. Qoftë në Evropë (siç tregon rritja dhe zhvillimi i Frontit Nacional në Francë), qoftë në Azinë Juglindore (shih artikullin e Solomon Kane dhe Laurent Passicoussot), ata shpejtë bëhen kuaj të belarave. Megjithëkëtë, ka shenja se jemi në rrugën drejt një integrimi të vërtetë të muslimanëve që jetojnë në Evropë. Për të qenë të sigurt në suksesin, duhet që qeveritë evropiane me vetëdije të plotë t'i hedhin poshtë parullat e së djathtës ekstreme, kurse populli t'i braktisë shikimet thjeshtëzuese ndaj Islamit.

Në Evropën e mesjetës, Islami i ka dhënë një kontribut të madh racionalizmit, sekularizmit dhe modernizmit të mendimit perëndimor. Megjithëkëtë, prania e tanishme e Islamit në Evropë është një dukuri e vonshme, që daton qysh para 60 apo 70 vitesh. Shikuar nga aspekti historik, kjo prani është shumë e vonshme. Minoriteteve të tjera nacionale dhe fetare (si çifutëve dhe të krishterëve ortodoksë, t'i përmendim vetëm dy grupe) u janë dashur shekuj të tërë diskutimi dhe konflikti para se t'i gjenin vend vetvetes dhe para se t'i fitonin të drejtat e tyre në vendet e porsazbuluara. A është e arsyeshme të pritët që problemet e muslimanëve të zgjidhen brenda kohës së një a dy gjeneratave? Për më tepër, valët e para të migrantëve muslimanë kanë qenë punëtorët nga Afrika Veriore, Turqia, India dhe Pakistani, të cilët përgjithësisht kanë qenë të varfër, të shtyrë në mërgim për shkaqe e nevoja ekonomike. Niveli i edukimit dhe pasiguria e statusit të tyre e kanë bërë të pamundur që ata të mendojnë në kontekst të një Islami evropian. Ka qenë arritja e gjeneratës së dytë e të tretë ajo që e ka ndryshuar mënyrën në të cilën këta mërgimtarë e kanë parë praninë e tyre në vendet pranuese. Kjo u bë e qartë në Francë, edhe pse në Britani mërgimtarët kanë treguar prirje për të mbetur brenda bashkësive të tyre, duke riprodhuar disa nga strukturat shoqërore të vendeve dhe regjioneve nga kishin ardhur. Faktori i tretë ka qenë ndikimi i ngjarjeve ndërkombëtare. Duke filluar me revolucionin iranian të vitit 1979, këto ngjarje kanë patur një efekt marramendës në formën siç e kanë parë e kuptuar njerëzit Islamin në Evropë, çka ka shkaktuar perceptime dhe përfytyrime negative që janë përhapur pastaj gjithandej. Që nga afëra Salman Rushdi e deri te teprimi i talibanëve, që nga dhuna e vrasjet në Lindjen e Mesme e deri te tmerret e përditshme në Algjeri, të gjitha këto kanë prodhuar një atmosferë frike e lemerie. Kjo është theksuar edhe më tej në kontekstin e krizave sociale që e përshkojnë Evropën si rezultat i papunësisë, marginalizimit dhe dhunës urbane. Kjo është ajo çka e bën kaq të vështirë – disa do të thonin të pamundur – diskutimin mbi praninë e Islamit në Evropë. Sidomos atëherë kur, nën presionin e krizave, kjo ngatërrohet me problemin e imigrimit. Vërtet mund të flitet për një lloj "Islamofobie", siç shihet në titullin e një studimi mjaft të rëndësishëm, të autorizuar nga

* Ky është një artikull i shkruar burimisht në gjuhën frënge nga autori dhe i botuar në të përmuajshmen *Le Monde Diplomatique*, prill 1998, kurse ne e kemi marrë nga vepra e tij, *To Be A European Muslim*, f. 249-255.

Runnymede Trust në Britani më 1997.¹ Imazhi i muslimanëve është djallëzuar, çka e pengon zhvillimin serioz të dinamikave që ndikojnë në bashkësitë e tyre në Evropë. Megjithëkëtë, gjenerata e dytë dhe e tretë kanë luajtur një rol determinues (përcaktues) në zhvillimin e të menduarit të njerëzve brenda bashkësive të ndryshme muslimane në Evropë, për arsye që në shikim të parë duken si kontradiktore me njëra-tjetrën.

Ndikimi i gjeneratës së dytë

Shkalla e religjiozitetit ndër muslimanët e rinj është relativisht e ulët, çka nënkupton se për shumikë prej tyre integrimi në vendet ku kanë mërguar, në të vërtetë do të thotë asimilim.² Kjo rënie në shprehjen e jetës fetare i ka detyruar liderët e xhamive të gjeneratës së parë si dhe liderët e shoqatave islame që ta rishikojnë e rimendojnë mënyrën e punës së tyre.

Liderët fetarë, të cilët kanë qenë ose nëpunës qeverish ose militantë islamikë në ekzil, kanë qenë të detyruar t'i adaptohen situatës së të rinjve të tyre, ta flasin gjuhën e tyre, ta rimodelojnë mënyrën e arsimit fetar dhe t'i ridefinojnë strukturat e aktivitetit të tyre social dhe kulturor. Në krahun tjetër, tendenca e përtërirë për respektimin e fesë që e përfshiu një pakicë të rinisë, çoi në krijimin e një numri të madh shoqatash islame. Në një kohë prej 15 vitesh, numri i tyre u dyfishua, ndoshta edhe e trefishua. Forca që qëndronte pas kësaj ishte rinia muslimane, e cila dita-ditës bëhej më aktive, si dhe ata të moshës tridhjetëvjeçare, të lindur në Evropë ose shpesh edhe studentë që kishin mbaruar studimet nëpër universitetet evropiane. Dhënia dhe angazhimi i tyre ka shkaktuar ndryshime të dukshme në mënyrën e të menduarit të shumë njerëzve, sepse ata konsiderojnë se kanë të drejtë të jenë në Evropë dhe presin njohjen e të drejtave të tyre civile (qytetare). Kjo ka krijuar një hendek midis brezave, sepse, ndryshe nga gjenerata e parë e mërgimtarëve, këta të rinj janë të gatshëm të krijojnë role për vetveten në nivelin intelektual dhe shoqëror. Dinamizmi i tyre dhe kultura e tyre evropiane i ka shtyrë më të vjetrit (shpesh ish anëtarë të lëvizjeve islame në Afrikën Veriore, Lindjen e Mesme dhe Azi) për ta rivlerësuar me gjithë mend mënyrën e veprimit të tyre si dhe qëndrimin e tyre intelektual në relacion me Evropën. Mbi të gjitha, kjo ka shkaktuar debate të rëndësishme brendapërbrenda komunitetit musliman, sidomos ndër dijetarët më të vjetër islamë (*ulema*). Kur janë konsultuar për çështje të së drejtës islame (*fikh*), *ulemaja* gjithashtu është detyruar t'i rivlerësojë pozicionet e saj, duke dhënë mendime të reja juridike (*fetva*), të cilat janë më tepër në pajtim me realitetin e jetës në Perëndim. Prezenca gjithnjë në rritje e shoqatave, siç janë *Young Muslims* (YM) dhe *The Islamic Society of Britain* (ISB) në Britani, krahas *Jeunes Musulmans de France* (JMF) dhe *Association des Etudiants Islamiques en France* (AEIF) në Francë si dhe shumë të tjera kudo nëpër Evropë, ka ngritur shumë çështje, përfshirë edhe nevojën që *ulemaja* të mbërrijë te kornizat teologjike dhe juridike të referimit që do të jenë më të qarta dhe më të adaptueshme në kontekstin evropian. Kështu pra, gjatë viteve 1980 – 1990, është parë një vetëdije në rritje e nevojës për një ripërtëritje të të menduarit islam në Evropë. Muslimanët e rinj tanimë janë evropianë dhe, drejtpërdrejt ose tërthorazi, po parashtrojnë pyetje që kërkojnë përgjigje të qarta. A duhet Evropa akoma të konsiderohet, sipas terminologjisë së *ulemasë* së shek. XIX, si *daru'l-harb* (territor lufte), përkundër *daru'l-Islamit* (territorit në të cilin muslimanët jetojnë si shumicë, në siguri dhe nën legjislaturën e tyre të veten)? Me fjalë të tjera, a është e mundur për muslimanët të jetojnë në Evropë? Në qoftë se po, atëherë si do të duhej muslimanët të silleshin ndaj sistemeve juridike kombëtare të vendeve në të cilat po jetojnë? A është e lejuar për një të ri musliman të kërkojë

¹ Komisioni për muslimanët britanezë, i drejtuar nga profesor Gordon Conway, *Islamophobia: A Challenge for Us All*, Runnymede Trust, tetor 1997.

² Afro 60 % deri 70 % e të anketuarve thonë se agjërojnë Ramazanin, mirëpo vetëm 12 % deri 18 % i falin pesë kohët e namazit; 75 % deri 80 % ose nuk e flet gjuhën e vet burimore, ose e flet shumë dobët.

shtetësi evropiane dhe të luajë një rol të plotë si qytetar i vendit të vet? Deri më tani, ekspertët e së drejtës islame nuk kanë dhënë ndonjë përgjigje të hollësishme, globale dhe thelbësore lidhur me këto pyetje.

Gjatë viteve 1990, janë mbajtur një sërë takimesh ku janë diskutuar çështje teologjike dhe juridike. *Ulemaja* nga bota islame i është bashkëngjitur debatit me *imamët* dhe intelektualët që jetojnë në Evropë, për t'i trajtuar çështjet thelbësore e fundamentale.³ Për sa i takon së drejtës islame, janë arritur rezultate të mëdha. Janë formuluar pesë parime kryesore, të cilat tani paraqesin bazën e një konsenzusi të vërtetë midis ekspertëve islamë dhe bashkësive islame në Evropë:⁴

1. Muslimani, qoftë rezident qoftë qytetar, duhet ta shohë veten si palë që ka lidhur kontratë, morale apo shoqërore, me vendin në të cilin jeton, ndaj dhe duhet t'i respektojë ligjet e atij vendi.

2. Legjislatura evropiane (e cila për nga natyra është sekulare) u lejon muslimanëve që t'i ushtrojnë së paku bazat e fesë së tyre islame.

3. Koncepti i moçëm i *daru'l-harbit*, i cili nuk është nxjerrë as nga Kur'ani e as që është pjesë e traditës së Muhammedit a.s., shikohet si i vjetëruar; janë sugjeruar koncepte të tjera si mënyra për ta lexuar e vlerësuar më pozitivisht praninë e muslimanëve në Evropë.

4. Muslimanët duhet ta shohin veten si qytetarë në kuptimin e plotë të fjalës dhe duhet të marrin pjesë në jetën shoqërore, organizative, ekonomike dhe politike të vendeve ku ata jetojnë, duke kërkuar njëkohësisht që të respektohen edhe vlerat e tyre personale.

5. Në legjislaturën evropiane si tërësi asgjë nuk i pengon muslimanët, apo ndonjë qytetar tjetër, që të mos sjellin vendime e alternativa në përputhshmëri me fenë e tyre.⁵

Thyerja e shablloneve të vjetra

Krahas zhvillimit të kësaj kornize teorike, dukshëm vërehet edhe ripërtëritja e identitetit musliman. Përkundër presioneve që u nënshtrohen, të rinjtë muslimanë po bëjnë shumë me qëllim që të sigurojnë respektimin e identitetit të tyre nga ana e sistemeve juridike nacionale. Shumë shpesh diskriminimi vjen nga interpretimi i ngushtë dhe i shtrembër i ligjeve që mund të jetë ksenofobik për nga natyra, siç është vërejtur në raportin e Fondacionit Runnymede. Sakaq, shihet një energji dhe lidhshmëri në rritje ndër shoqatat muslimane. Kjo, njëkohësisht, u jep vlerë më të madhe edukimit dhe participimit qytetar, që shihen si faza të pashmangshme në fitimin e të drejtave legjitime. Në nivelin lokal, janë organizuar takime ku janë diskutuar çështje të ndjeshme, shpesh në bashkëpunim me organizata specialiste. Një shenjë tjetër e

³ Dhjetë *ulema* nga bota islame janë takuar në qershor 1992, e pastaj në korrik 1994, në Institutin Evropian të Shkencave Shoqërore në Château-Chinon, me qëllim që të hartojnë një kornizë juridike islame për praninë e muslimanëve në Evropë. Në Britani, *The Islamic Foundation* ka ndërmarrë një sërë nismash në këtë drejtim qysh nga viti 1990. Londra gjithashtu ka qenë dëshmitare, në mars 1997, e themelimit të *European Council for Judicial Opinions and Research* (Këshilli Evropian për Mendime Juridike dhe Kërkime). Shih buletin *Sawt Uruba* (Zëri i Evropës) i botuar arabisht nga *The Federation of Islamic Associations of Europe* (Federata e Shoqatave Islame në Evropë), Milano, maj 1997. (Në gjuhën shqipe në vitin 2003 nga Shtëpia Botuese 'Furkan' është botuar pjesa e parë e përmbledhjes së fetvave të këtij Këshilli – R. N.).

⁴ Grupet si *Hizbu't-tahrir*, *el-Muvahhidun* dhe *el-Muhaxhirun* në mënyrë agresive bëjnë thirrje për një zbatim të reduktuar të së drejtës së Sheriatit në Evropë. Përkundër popullaritetit të stërmadhuar që ua japin mediat, këto grupe në fakt janë shumë të izoluara.

⁵ Nga aspekti i mundësisë që detyrat të cilat i parasheh ligji të bien ndesh me parimet islame (një situatë që afërsisht është shumë e rrallë), ekziston nevoja për t'u bërë kërkime e studime me qëllim që të identifikohen parimet prioritare dhe / ose mundësitë për adaptim.

përcaktimit për thyerjen e izolimit është edhe përdorimi i shtuar i gjuhës së vendit nikoqir gjatë konferencave dhe namazeve të xhumasë. Në Britani, e ballafaquar me lëvizje tradicionaliste me ndikim (si p.sh. barelvitët dhe deobanditët), shoqatat rinore si *The Federation of Students' Islamic Societies* (Federata e Shoqatave Islame të Studentëve - FOSIS) dhe *Young Muslim* (YM) po i luftojnë tendencat getoiste. Duke pranuar se sistemi multikulturor anglo-sakson përgjithësisht e ka bërë të mundur ruajtjen e identitetit kulturor të popullatës indo-pakistaneze të Britanisë, ata duken të vendosur të luftojnë kundër diskriminimit që buron nga faktori geto. Islami evropian gjithashtu duket se po gjen rrugë për të mbetur politikisht dhe ekonomikisht i pavarur. Disa xhami dhe institucione të mëdha akoma janë të varura nga disa qeveri, mirëpo gjithnjë e më shumë shoqata islame po pavarësohen tërësisht, kështu që shumë faltore tani po ndërtohen me fondet e mbledhura brenda vetë bashkësive të tyre. Aktivitetet e rinisë muslimane mbështeten ose nga vetëfinancimi ose nga subvencionet që i ofrojnë qeveritë evropiane,⁶ kurse kjo nënkupton një shkallë pavarësie. Në Evropë, bashkësitë islame i ikin një situatë ku njerëzit e shquar luftojnë për atë se cili ka të drejtë të flasë si përfaqësues zyrtar i bashkësive të ndryshme nacionale. Ky është një zhvillim pozitiv, që i hap mundësinë përfaqësimit të njëmendtë, çka buron prej anëtarësisë së gjerë të bashkësisë, ku anëtarët i zgjedhin përfaqësuesit e tyre, ku ekziston pavarësia politike dhe financiare, sidomos nga fakti se tani brenda këtyre bashkësive vërehet një prirje e fuqishme drejt pluralizmit. Megjithatë nuk duhet nënçmuar rezistenca që i bëhet kësaj prirjeje, prapëseprapë është bërë një progres i dukshëm në formimin e Këshillit Islam në Spanjë, Këshillit të Lartë në Belgjikë dhe Këshillit Islam në Britani, të themeluar në nëntor 1997. Treguesi final i ndryshimeve të thella që janë në rrjedhë e sipër është numri i projekteve artistike dhe kulturore që i përfshijnë muslimanët e Evropës. Në Britani, Spanjë dhe Francë, grupe të ndryshme punojnë për krijimin e një kulture të vërtetë islame evropiane. Përderisa disa prej tyre kufizohen duke imituar format dhe zhanret e njohura (rep, shfaqje veriete, teatër popullor etj.), të tjerët krijojnë sinteza mahnitëse. Këto shprehje artistike dalëngadalë po shkëputen prej temave të tyre të theksuara arabe, turke apo indo-pakistaneze dhe po përpriqen t'i rikrijojnë vlerat islame brenda zakoneve kombëtare dhe shijeve kulturore. Së shpejti mund të presim paraqitjen e një sinteze akoma më origjinale, krijimin e një identiteti musliman evropian, që do të mund të pranohet nga masa e gjerë. Megjithatë, realitetet e diskriminimit, mosbesimit dhe refuzimit të përditshëm nuk janë zhdukur, ndaj shumë muslimanë po kalojnë shumë vështirë në Evropë. Rruga drejt bashkëjetesës i ngjan një fushe të minuar, jo aq shumë për shkak të sistemeve diskriminuese juridike, por për shkak të një paragjykimi të përhapur gjithandej kinse Islami dhe muslimanët, sipas vetë definimit, nuk janë "të aftë për integrim".

Kjo tregon për nevojën urgjente të arsimimit dhe informimit. Perceptimet e thjeshtëzuara popullore mbi Islamin e pengojnë në masë të madhe publikun e gjerë që të mos e vërejë progresin e madh që është bërë në fushën e integritimit. Ka shumë iniciativa që tanimë i kanë hapur dyert në këtë drejtim: organizimi i dialogjeve të hapura, përpjekjet e bëra nga vetë muslimanët për ta prezantuar vetveten (tubimet e dialogut ndërfaqësor, ditët e hapura, debatet universitare etj.) si dhe refuzimi i stereotipeve (kallëpeve) nga ana e disa intelektualëve dhe gazetarëve. Dyert mund të jenë të ngushta, mirëpo ato i hapin rrugë një ardhmërie të respektimit të ndërsjellë. Në vend që të mendojmë ftohtë dhe formalisht për një integrim pasiv të muslimanëve, me entuziazëm duhet të presim një kontribut pozitiv të muslimanëve në ndërtimin e një Evrope të re. Prezenca e tyre është një burim pasurimi: kjo kontribuon në reflektimin (përsiatjen) e vendit të shpirtërores në shoqëritë e sekularizuara si dhe në promovimin egalitar (barazimtar) të pluralizmit fetar dhe kulturor. Në kuptimin më të gjerë, muslimanët janë aleatë natyrorë të të gjithë atyre të cilët e sfidojnë shoqërinë në çështjet e kuptimit, etikës dhe drejtësisë shoqërore.

⁶ Më 1997, shoqatat islame në Britani dhe Francë me sukses janë kandiduar në programin "Një shpirt për Evropën", të organizuar nga Komisioni Evropian. Shih vjetarin e Komisionit, *Annual Report - 1997*, Sekretariati i Përgjithshëm i Komisionit Evropian, Bruksel.